

Rapport

MEERDERHEID COALITIE IN EERSTE KAMER VER WEG

14 maart 2019

Meerderheid coalitie in Eerste Kamer ver weg

**Forum voor Democratie en GroenLinks op winst
Landelijke politiek domineert bij PS-verkiezingen
Waardering voor Rutte III neemt iets toe**

PROVINCIALE STATENVERKIEZINGEN EN EERSTE KAMER

Coalitie virtueel op circa 28 zetels in Eerste Kamer

Uit de tweede I&O-peiling met betrekking tot de Provinciale Statenverkiezingen (20 maart) is het beeld min of meer hetzelfde als eind februari: de coalitiepartijen VVD, CDA en D66 staan op (fors) verlies, terwijl GroenLinks en Forum voor Democratie flinke winst zouden boeken. De enige coalitiepartij die de dans weet te ontspringen, is de ChristenUnie (3 zetels, net als in 2015). Met 28 zetels voor de vier partijen samen lijkt het vrijwel zeker dat de huidige coalitie voor een meerderheid in de senaat op zoek moet naar de steun van andere partijen. Deze peiling is overigens gehouden voor de bekendmaking van de doorrekening van het Klimaatakkoord door het CPB en PBL. Eventuele effecten daarvan op de stemintentie bij de Provinciale Statenverkiezingen zijn niet in dit onderzoek meegenomen.

Winst voor GroenLinks en Forum voor Democratie; gat met VVD iets groter

In deze peiling gaat de VVD aan kop: 12 zetels (rekening houdend met nauwkeurigheidsmarges tussen 10 en 14 zetels), één minder dan in 2015. GroenLinks (9, +5) en Forum voor Democratie (9, +9) volgen op enige afstand. Het gat tussen VVD enerzijds en GroenLinks en Forum voor Democratie anderzijds is iets groter geworden ten opzichte van de februari-peiling.

Verder zou het CDA 8 zetels halen (-4). Zowel de PVV (7) als de SP (7) zou twee zetels inleveren ten opzichte van de Eerste Kamerverkiezingen van 2015. DENK zou in de Eerste Kamer komen met 1 zetel (marge van +/- 1 zetel).

De regionale partijen staan samen op twee virtuele zetels, maar de doorrekening daarvan is lastig, omdat het de vraag is of regionale Statenleden één front zullen vormen (OSF) als de Eerste Kamer in mei wordt gekozen.

Landelijke politiek dominant, veel meer dan bij gemeenteraadsverkiezingen

Kiezers gaan bij de Provinciale Statenverkiezingen vooral af op het programma van de partijen in de landelijke politiek en de ideologie die de partij aanhangt.

Bijna de helft van de kiezers zegt dat de keuze voor een partij bij de Provinciale Statenverkiezingen vooral door de landelijke politiek wordt bepaald. Slechts 15 procent laat zich leiden door de provinciale politiek. Bij de gemeenteraadsverkiezingen van vorig jaar was dat grofweg andersom: daar ging ruim de helft af op de gemeentelijke politiek en 16 procent op de landelijke politiek.

Kijkers van het RTL-debat van 7 maart vonden dat provinciale onderwerpen te weinig aan bod kwamen (66%) en dat landelijke onderwerpen te veel aandacht (37%) of voldoende aandacht (42%) kregen.

Dijkhoff en Baudet winnaars RTL-debat; Jetten positieve verrassing

Anders dan na het RTL-debat bekend werd gemaakt, blijkt uit dit onderzoek dat Klaas Dijkhoff en Thierry Baudet als winnaars van het debat worden gezien. Rob Jetten en Thierry Baudet hebben de kijkers het meest positief verrast.

Wopke Hoekstra meest gewaardeerde minister; Klaas Dijkhoff populairste fractievoorzitter

Klaas Dijkhoff is de hoogst gewaardeerde fractievoorzitter: hij krijgt een 6,2 van de kiezers. Na hem volgen Gert-Jan Segers met een 6,0 en Lilian Marijnissen met een 5,8. De politici met de laagste waardering zijn Thierry Baudet met een 4,3, Geert Wilders met een 4,0 en Tunahan Kuzu met een 2,4.

Wopke Hoekstra, minister van Financiën voor het CDA, krijgt een 6,8 van de kiezers en is daarmee de best gewaardeerde minister. Hij is ook een van de weinige ministers die in 2019 beter gewaardeerd worden dan in 2018.

Carola Schouten (ChristenUnie, Landbouw, een 6,5), Hugo de Jonge (CDA, Gezondheidszorg, een 6,5) en Sigrid Kaag (D66, Buitenlandse Handel, een 6,3) volgen op enige afstand. De laagste waardering krijgt minister Wiebes van Economische Zaken (VVD) met een 4,8. Een flinke daling ten opzichte van 2018, toen hij nog een 5,4 kreeg.

TWEDE KAMER EN KABINET-RUTTE

Tevredenheid over Rutte III neemt iets toe (maar ontevredenheid overheerst nog)

De tevredenheid over het kabinet-Rutte III is voor het eerst sinds maart 2018 gestegen. Waar in februari 33 procent van de kiezers tevreden was over het kabinet, is dat nu gestegen naar 38 procent. Het aandeel kiezers dat ontevreden is, is gedaald van 63 procent in februari naar 58 procent nu. Per saldo zijn kiezers dus iets minder ontevreden over het kabinet-Rutte ten opzichte van eind februari.

Coalitiepartijen winnen iets

In vergelijking met februari krijgt de VVD – met 24 zetels – een zetel meer in de Tweede Kamerverkiezing, maar ten opzichte van de Tweede Kamerverkiezingen in 2017 zou de VVD negen zetels inleveren. Behalve de VVD winnen ook het CDA (15, -4 t.o.v. verkiezingen van 2017, maar +3 ten opzichte van februari) en de ChristenUnie (8, +3). D66 blijft stabiel: elf zetels bij deze peiling en elf zetels in februari. Samen zouden de coalitiepartijen nu 58 zetels halen, een (virtueel) verlies van 18 zetels.

De PVV verliest twee zetels in vergelijking met februari en komt uit op 15 zetels, vijf minder dan bij de Tweede Kamerverkiezingen in 2017. Forum voor Democratie groeit in deze peiling: van 16 zetels in februari naar 18 zetels nu.

Ter linkerkant valt op dat GroenLinks iets inlevert en op achttien zetels uitkomt (-2 t.o.v. februari). De SP stijgt iets tot 15 zetels (+1 t.o.v. februari 2019). De PvdA blijft stabiel en komt uit op 10 zetels.

Meer informatie

- Peter Kanne, p.kanne@ioresearch.nl, 06-31943707
- Laurens Klein Kranenburg, l.kleinkranenburg@ioresearch.nl, 053-200 52 22

Verantwoording

I&O Research voerde een landelijk representatief onderzoek uit onder 2.084 Nederlanders van 18 jaar en ouder. Het onderzoek liep van vrijdag 8 tot en met dinsdagochtend 12 maart 2019.

De resultaten zijn gewogen op geslacht, leeftijd, opleiding, regio en stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen in 2017. Het grootste deel van de deelnemers is afkomstig uit het I&O Research Panel (n=1.909). Daarnaast zijn 175 deelnemers via PanelClix benaderd om deel te nemen aan dit onderzoek.

*Overname uit deze publicatie is alleen toegestaan met expliciete vermelding van **I&O Research** als bron.*

1. Provinciale Statenverkiezingen

1.1 Gat tussen VVD en naaste belagers (FvD en GroenLinks) weer iets groter

Uit de tweede I&O-peiling met betrekking tot de Provinciale Statenverkiezingen (20 maart) is het beeld min of meer hetzelfde als eind februari: de coalitiepartijen VVD, CDA en D66 staan op (fors) verlies, terwijl GroenLinks en Forum voor Democratie flinke winst zouden boeken. Met 28 zetels lijkt het vrijwel zeker dat de huidige coalitie voor een meerderheid in de senaat op zoek moet naar de steun van andere partijen. Deze peiling is overigens gehouden voor de bekendmaking van de doorrekening van het Klimaatakkoord door het CPB en PBL. Eventuele effecten daarvan op de stemintentie bij de Provinciale Statenverkiezingen zijn niet in dit onderzoek meegenomen.

In deze peiling gaat de VVD aan kop (12, -1 t.o.v. EK15), gevolgd door GroenLinks (9, +5) en Forum voor Democratie (9, +9). Het gat tussen VVD enerzijds en GroenLinks en Forum voor Democratie anderzijds is dus iets groter geworden ten opzichte van de februari-peiling. Verder zou het CDA 8 zetels halen (-4). Zowel de PVV (7) als de SP (7) zou twee zetels inleveren ten opzichte van de Eerste Kamerverkiezingen van 2015. DENK zou in de Eerste Kamer komen met 1 zetel (marge van +/- 1 zetel).

Tabel 1.1 Zetelpeiling Provinciale Statenverkiezingen

“Op welke partij gaat u (waarschijnlijk) stemmen bij de Provinciale Statenverkiezingen?”

Basis: zou zeker/waarschijnlijk stemmen of weet (nog) niet of men gaat stemmen (n=1.266/1.509).

	PEILING PS / EK												
	TK 2017		PS 2015		Exclusief 'weet ik (nog) niet' en 'blanco / ongeldig' (n=1.509)			Exclusief 'weet ik (nog) niet' en 'blanco / ongeldig' (n=1.509)			+/-	+/-	+/-
	%	Zetels	%	Zetels	28-2 (%)	14-3 (%)	Marge	28-2 (zet.)	14-3 (zet.)	Marge	t.o.v. PS15 (%)	t.o.v. EK15 (zet.)	t.o.v. 28-2 (zet.)
VVD	21,3	33	15,9	13	14,2	14,5	(12,7; 16,3)	11	12	(10 - 14)	-1,4	-1	+1
PVV	13,1	20	11,7	9	10,5	9,5	(8,0; 11,0)	8	7	(5 - 9)	-2,2	-2	-1
CDA	12,4	19	14,7	12	9,0	10,6	(9,0; 12,2)	7	8	(6 - 10)	-4,1	-4	+1
D66	12,2	19	12,5	10	7,5	6,8	(5,5; 8,1)	6	5	(4 - 6)	-5,7	-5	-1
GL	9,1	14	5,4	4	13,1	11,6	(10,0; 13,2)	10	9	(7 - 11)	+6,2	+5	-1
SP	9,1	14	11,6	9	8,8	9,3	(7,8; 10,8)	7	7	(5 - 9)	-2,3	-2	0
PvdA	5,7	9	10,1	8	6,8	7,2	(5,9; 8,5)	5	5	(4 - 6)	-2,9	-3	0
CU ¹	3,4	5	4,4	3	5,1	4,6	(3,5; 5,7)	4	3	(2 - 4)	+0,2	0	-1
PvdD	3,2	5	3,5	2	4,9	3,5	(2,6; 4,4)	3	2	(1 - 3)	0,0	0	-1
50 Plus	3,1	4	3,4	2	4,8	3,7	(2,7; 4,7)	3	3	(2 - 4)	+0,3	+1	0
SGP ²	2,1	3	3,1	2	2,5	2,5	(1,7; 3,3)	2	2	(1 - 3)	-0,6	0	0
DENK	2,1	3	-	-	2,0	2,4	(1,6; 3,2)	1	1	(0 - 2)	+2,4	+1	0
FvD	1,8	2	-	-	10,0	11,1	(9,5; 12,7)	8	9	(7 - 11)	+11,1	+9	+1
Code Oranje	-	-	-	-	0,1	0,3	(0,0; 0,6)	0	0	(0 - 1)	+0,3	0	0
Andere partij ³	1,5	0	3,7	1	0,6	2,5	(1,7; 3,3)	0	2	(1 - 3)	-1,2	+1	+2
TOTAAL	100	150	100	75	100	100		75	75				

Bron: I&O Research, februari-maart 2019

¹ Bij PS15 inclusief het deel van de stemmen op de combinatielijst ChristenUnie-SGP (0,7%), naar rato verdeeld.

² Idem.

³ Bij TK17 o.a. Piratenpartij en Artikel 1 (niet boven kiesdrempel). Bij PS15 voornamelijk provinciale partijen.

Regionale partijen op twee zetels

De regionale partijen staan vooralsnog op twee virtuele zetels⁴, maar de doorrekening daarvan is lastig, omdat het de vraag is of regionale Statenleden één front zullen vormen als de Eerste Kamer in mei wordt gekozen.

Peilen voor de Eerste Kamer lastiger dan voor de Tweede Kamer

Peilingen zijn niet bedoeld als voorspelling, maar geven een indicatie van de krachtsverhoudingen op dat moment. Voor de Eerste Kamer is het nog lastiger hiervan een beeld te geven, dit wordt door een aantal factoren bemoeilijkt.

Allereerst is er bij de grootste partijen sprake van een nauwkeurigheidsmarge van plus of min 1 à 2 procent (bij de kleinere partijen is de marge kleiner). Daarnaast kunnen de indirecte stemprocedure (PS-leden stemmen in mei voor de Eerste Kamer) en het verdere verloop van de verkiezingscampagne de uitkomst nog beïnvloeden. Ten slotte speelt de opkomst een rol, aangezien (potentiële) kiezers van verschillende partijen niet in gelijke mate naar de stembus gaan. Bij de vorige Provinciale Statenverkiezingen in 2015 was de opkomst 48 procent.

⁴ In de peiling van maart is per provincie een lijst van deelnemende partijen voorgelegd. Dat is in februari niet gedaan. Daardoor valt het aandeel van regionale partijen in deze peiling hoger uit.

1.2 Landelijke politiek is leidend

Kiezers gaan bij de Provinciale Statenverkiezingen vooral af op het programma van de partijen in de landelijke politiek en de ideologie die de partij aanhangt.

Een op de zeven (14%) kiezers stemt strategisch: hij of zij houdt bij zijn of haar stemkeuze rekening met de mogelijke samenstelling van de Eerste Kamer (in 2015 was dat 12 procent). Vier procent houdt rekening met de samenstelling van Gedeputeerde Staten in de provincie, tegen 12 procent in 2015. Een iets groter deel van de kiezers dan in 2015 (8% vs. 4%) laat zich (ook) leiden door een online stemhulp.

Tabel 1.2

Wat zijn de belangrijkste redenen om op deze partij te stemmen? *Meerdere antwoorden mogelijk*

	PS 2015	PS 2019
De standpunten/het partijprogramma van deze partij landelijk ⁵	33%	49%
De ideologie van deze partij	55%	47%
De standpunten/het partijprogramma van deze partij in mijn provincie ⁶	25%	29%
Deze partij komt op voor mensen zoals ik	24%	25%
Deze partij zorgt voor een stabiel bestuur van Nederland	18%	20%
Deze partij voert goed oppositie tegen regeringspartij(en)	17%	15%
De lijsttrekker/leider van deze partij in de Tweede Kamer	8%	14%
Dat is strategisch slim (ik houd rekening met een mogelijke samenstelling van de Eerste Kamer)	12%	14%
Deze partij zorgt voor een stabiel bestuur van mijn provincie	18%	11%
Deze partij komt op voor mijn regio ⁷	13%	11%
Een online stemhulp adviseerde mij dit	4%	8%
Ik ben tegen de andere partijen (anders dan de partij waar ik op stem)	8%	7%
Uit gewoonte, ik stem (bijna) altijd op deze partij	9%	7%
Dat is strategisch slim (ik houd rekening met een mogelijk college van de Gedeputeerde Staten)	12%	4%
De partij doet het goed in de peilingen	3%	4%
De lijsttrekker/leider van deze partij in mijn provincie	2%	3%
Deze partij voert goed oppositie tegen het zittende college van Gedeputeerde Staten	-	3%
De partij doet het slecht in de peilingen	2%	1%

Dat de landelijke politiek domineert, veel meer dan bijvoorbeeld bij de gemeenteraadsverkiezingen, blijkt ook uit tabel 1.3. Bijna de helft van de kiezers zegt dat de keuze voor een partij bij de Provinciale Statenverkiezingen vooral door de landelijke politiek wordt bepaald. Slechts 15 procent laat zich leiden door de provinciale politiek. Een op drie laat beiden even sterk meewegen. Bij de gemeenteraadsverkiezingen van vorig jaar was dat grofweg andersom: daar ging ruim de helft af op de gemeentelijke politiek en 16 procent op de landelijke politiek.

⁵ In 2015: 'Standpunten/partijprogramma TK'

⁶ In 2015: 'Standpunten/partijprogramma PS'

⁷ In 2015: 'Deze partij komt op voor regionale/lokale belangen'

Tabel 1.3

Wordt uw keuze voor een partij bij de Provinciale Statenverkiezingen vooral bepaald door wat u van deze partij ziet in de gemeentelijke/ provinciale politiek of door wat u van deze partij ziet in de landelijke politiek?

	GEMEENTERAAD MAART 2018	PROVINCIE MAART 2019
Vooraf door de gemeentelijke/provinciale politiek	54%	15%
Ongeveer evenveel door beide	28%	47%
Vooraf door de landelijke politiek	16%	34%
Weet ik niet	2%	4%
TOTAAL	100%	100%

In hoofdstuk 3 is te lezen dat kiezers vinden dat bij het RTL-debat van donderdag 7 maart provinciale onderwerpen te weinig aan bod kwamen en landelijke onderwerpen te veel.

2. Tweede Kamerverkiezingen

2.1 Coalitiepartijen winnen iets, groei Forum voor Democratie

Als er nu verkiezingen voor de Tweede Kamer zouden worden gehouden, zou de VVD nog steeds de grootste partij van Nederland zijn, met 24 zetels. In vergelijking met februari zou de VVD een zetel winnen, ten opzichte van de Tweede Kamerverkiezingen zou de VVD negen zetels inleveren. De PVV verliest twee zetels in vergelijking met februari en komt uit op 15 zetels, vijf minder dan bij de Tweede Kamerverkiezingen in 2017. Forum voor Democratie groeit in deze peiling: 16 zetels in februari en 18 zetels nu.

Behalve de VVD winnen ook het CDA (15, -4 t.o.v. verkiezingen van 2017, maar +3 ten opzichte van februari) en de ChristenUnie (8, +3). D66 blijft stabiel: elf zetels bij deze peiling en elf zetels in februari. Samen zouden de coalitiepartijen nu 58 zetels halen, een (virtueel) verlies van 18 zetels (tabel 2.1). Ter linkerzijde valt op dat GroenLinks iets inlevert en op achttien zetels uitkomt (-2 t.o.v. februari). De SP stijgt iets tot 15 zetels (+1 t.o.v. februari 2019). De PvdA blijft stabiel en komt uit op 10 zetels.

Tabel 2.1 Zetelpeiling Tweede Kamerverkiezingen

“Als er vandaag verkiezingen voor de Tweede Kamer zouden worden gehouden, op welke partij zou u dan stemmen?”
Basis: zou zeker/waarschijnlijk stemmen (n=1.530). Exclusief blanco, weet ik niet en wil ik niet zeggen.

	PEILING																		
	TK 2017		Percentage									Zetels						+/-	+/-
	%	Zetels	12-3	29-6	11-9	27-11	25-1	28-2	14-3	12-3	29-6	11-9	27-11	25-1	28-2	14-3	t.o.v. TK17	t.o.v. 28-2	
		2018			2019			2018			2019								
VVD	21,3	33	17,7	17,5	17,1	17,1	16,3	15,3	15,8	27	27	26	27	25	23	24	-9	+1	
PVV	13,1	20	10,5	10,3	9,7	11,8	11,8	11,1	10,0	16	16	15	18	18	17	15	-5	-2	
CDA	12,4	19	10,5	10,8	9,6	9,5	9,6	7,9	9,6	16	16	15	15	15	12	15	-4	+3	
D66	12,2	19	10,2	9,1	8,9	8,2	7,2	7,4	7,1	16	14	13	12	11	11	11	-8	0	
GL	9,1	14	10,7	12,7	12,7	12,5	12,0	13,3	12,0	16	19	19	19	18	20	18	+4	-2	
SP	9,1	14	8,4	7,6	8,9	9,6	8,6	9,1	9,6	13	11	14	15	13	14	15	+1	+1	
PvdA	5,7	9	7,6	7,0	7,4	6,4	7,5	6,5	6,8	12	11	11	10	11	10	10	+1	0	
CU	3,4	5	5,0	4,7	4,9	4,3	4,8	4,7	5,5	7	7	7	6	7	7	8	+3	+1	
PvdD	3,2	5	3,6	4,4	4,4	3,8	4,2	4,6	3,6	5	6	6	5	6	7	5	0	-2	
50 Plus	3,1	4	4,2	4,0	3,4	3,0	3,1	4,0	3,8	6	6	5	4	4	6	5	+1	-1	
SGP	2,1	3	2,3	2,3	2,7	2,7	2,7	2,7	2,1	3	3	4	4	4	4	3	0	-1	
DENK	2,1	3	2,0	2,3	2,2	2,4	1,4	2,2	2,3	3	3	3	3	2	3	3	0	0	
FvD	1,8	2	6,8	7,1	8,0	8,0	10,4	10,5	11,5	10	11	12	12	16	16	18	+16	+2	
Anders ⁸	1,5	0	0,5	0,1	0,4	0,5	0,3	0,6	0,4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
TOTAAL	100	150	100	100	100	100	100	100	100	150	150	150	150	150	150	150			

Bron: I&O Research, februari 2018 – maart 2019

⁸ Verschillende partijen, o.a. Piratenpartij en Artikel 1 (niet boven kiesdrempel bij verkiezingen in maart 2017).

Forum van Democratie wint vooral van de PVV (26% van de PVV-stemmers uit 2017 zou nu FvD stemmen), gevolgd door 50-Plus (18% van hen stemt nu FvD), CDA (11%) en VVD (9%). GroenLinks wint vooral van D66 (10% van de D66-stemmers uit 2017 zou nu GroenLinks stemmen), gevolgd door de PvdD (17%), PvdA (7%) en SP (7%).

2.2 Duurzaamheid en energie belangrijker bij stemgedrag

Bij de februari-peiling zagen we dat thema's duurzaamheid en energie nu veel belangrijker worden gevonden dan in 2017, bij de Tweede Kamerverkiezingen. Duurzaamheid is nu bijna even vaak leidend als het thema normen en waarden en de gezondheidszorg.

Ten opzichte van februari spelen de onderwerpen bij kiezers in ongeveer dezelfde mate een rol bij de partijkeuze. De onderwerpen duurzaamheid, werkgelegenheid en verkeer en vervoer laten nog een lichte stijging zien (tabel 2.2).

Tabel 2.2

Welke onderwerpen spelen een belangrijke rol voor uw partijkeuze? (meerdere antwoorden mogelijk)

(bron: peiling februari 2017, peiling februari en maart 2019)

	FEBRUARI 2017	FEBRUARI 2019	MAART 2019	+ / - FEBRUARI 2019
	%	%	%	
Normen en waarden	42	42	43	+1%
Gezondheidszorg	54	40	42	+2%
Duurzaamheid / klimaat / milieu	26	36	39	+3%
Sociale voorzieningen / armoede(bestrijding)	42	36	36	0%
Immigratie en asiel	35	32	34	+2%
Inkomensbeleid	30	33	31	-2%
Werkgelegenheid	33	26	30	+4%
Veiligheid	34	29	30	+1%
Economie / overheidsfinanciën	29	30	29	-1%
Onderwijs	30	28	29	+1%
Europese Unie	27	27	28	+1%
Inspraak en democratie	18	23	24	+1%
Energie	16	23	23	0%
Relatie tussen autochtone Nederlanders en migranten	28	23	22	-1%
Leefbaarheid in de wijken	20	20	21	+1%
Ethische zaken (euthanasie, abortus, homoseksualiteit, etc.)	19	22	20	-2%
Woningmarkt / huren	14	18	19	+1%
Verkeer en (openbaar) vervoer	10	15	18	+3%

	FEBRUARI 2017	FEBRUARI 2019	MAART 2019	+ / - FEBRUARI 2019
Dreiging van terrorisme	20	17	16	-1%
Dierenwelzijn	9	12	11	-1%
Religieuze zaken	12	11	10	-1%
Kunst / cultuur	8	8	7	-1%
Anders	4	4	4	0%

3. RTL-debat

3.1 Baudet en Dijkhoff winnaars van het debat

Op donderdagavond 7 maart vond er op RTL 4 een debat plaats tussen acht fractievoorzitters uit de Tweede Kamer. Het tv-debat trok een miljoen kijkers.

Klaas Dijkhoff en Thierry Baudet werden het vaakst aangewezen als winnaars van het RTL-debat. Van de kijkers wees 15 procent Klaas Dijkhoff aan als winnaar en 11 procent van de kijkers vindt dat Thierry Baudet het beste was tijdens het debat (tabel 3.1).

Bijna de helft kan niet zeggen wie het beste presteerde tijdens het debat. Dit zijn vooral degenen die fragmenten na afloop zagen of alleen de commentaren lazen (zie tabel 3.2).

Klaas Dijkhoff deed ook goede zaken onder kiezers die nog niet weten op welke partij ze gaan stemmen (19%).

Tabel 3.1

Wie heeft het volgens u het beste gedaan tijdens het RTL-debat? (basis: mensen die het debat (deels) hebben gezien of reacties en commentaren op het debat hebben gelezen, versus politieke voorkeur nu, n=1.188)

	TOTAAL	VVD	PVV	CDA	D66	GL	SP	Pvd A	CU	Pvd D	50+	SGP	DENK	FVD	WEET NIET
Klaas Dijkhoff	15%	53%	5%	16%	13%	6%	0%	5%	5%	2%	16%	27%	9%	12%	19%
Thierry Baudet	11%	7%	15%	4%	2%		8%	1%	13%	9%	14%	5%		45%	2%
Geert Wilders	6%	2%	39%	1%	4%	0%	2%	1%		2%	3%			9%	2%
Rob Jetten	5%	5%		3%	20%	5%	3%	10%	5%	14%			12%	1%	2%
Jesse Klaver	5%	0%	1%	4%	7%	32%	4%	6%	1%	14%			13%	1%	1%
Lilian Marijnissen	5%	2%	4%	7%	3%	6%	26%	5%	1%	4%	13%		19%	0%	0%
Sybrand Buma	3%	4%	2%	15%	4%	0%			5%		6%	2%	6%		6%
Lodewijk Asscher	3%	2%		1%	1%	4%	4%	25%	1%	5%			10%		
Weet ik niet	47%	26%	34%	50%	47%	46%	54%	47%	69%	50%	47%	65%	32%	32%	66%

3.2 Dijkhoff winnaar onder kijkers

Volgens mensen die het RTL-debat hebben gezien, komt Klaas Dijkhoff als beste uit de bus: 27 procent noemt hem als winnaar. Ook Thierry Baudet, Geert Wilders, Jesse Klaver en Lilian Marijnissen deden het relatief goed.

Mensen die het debat niet hebben gezien maar wel reacties of commentaren op het debat hebben gelezen, noemen Dijkhoff het vaakst als winnaar, maar niet Klaver, die door RTL samen met Dijkhoff als winnaar werd uitgeroepen (tabel 3.2).

Tabel 3.2

Wie heeft het volgens u het beste gedaan tijdens het RTL-debat? (basis: mensen die het debat (deels) hebben gezien of reacties en commentaren op het debat hebben gelezen, n=1.188)

	TOTAAL	HET DEBAT HELEMAAL GEZIEN	HET DEBAT DEELS GEZIEN	FRAGMENTEN (NA AFLOOP) GEZIEN	DEBAT NIET GEZIEN, WEL COMMENTAREN GELEZEN
Klaas Dijkhoff	15%	27%	25%	12%	10%
Thierry Baudet	11%	19%	18%	14%	5%
Geert Wilders	6%	12%	7%	3%	3%
Rob Jetten	5%	5%	7%	3%	2%
Jesse Klaver	5%	9%	6%	7%	4%
Lilian Marijnissen	5%	8%	8%	4%	3%
Sybrand Buma	3%	5%	7%	4%	2%
Lodewijk Asscher	3%	6%	3%	7%	2%
Weet ik niet	47%	8%	21%	46%	68%

3.3 Waardering in cijfers

Gekeken naar het gemiddelde cijfer van elke politicus komt er een iets andere volgorde uit: Dijkhoff en Baudet staan nog steeds bovenaan, maar Marijnissen en Buma doen het nu relatief wat beter. Dat komt vooral doordat Baudet en Wilders zowel hoge als lage cijfers krijgen (*lovers and haters*).

Tabel 3.3

Kunt u het optreden van elke politicus beoordelen met een cijfer van 1 tot 10?

(basis: mensen die het debat (deels) hebben gezien, n=566)

	TOTAAL
Klaas Dijkhoff	6,5
Thierry Baudet	6,0
Lilian Marijnissen	5,8
Geert Wilders	5,6
Sybrand Buma	5,6
Jesse Klaver	5,5
Lodewijk Asscher	5,4
Rob Jetten	5,3

3.4 Jetten en Baudet: positieve verrassing

Jetten (17%), Baudet (16%) en Marijnissen (14%) waren volgens kijkers van het debat de positieve verrassingen. Een kwart van de kijkers vond niemand er in positieve zin uitspringen en tien procent wist het niet. Zie hiervoor tabel 3.4.

Tabel 3.4

Wie heeft u – afgezien van uw eigen politieke voorkeur – positief verrast?

(basis: mensen die het debat (deels) hebben gezien, n=566)

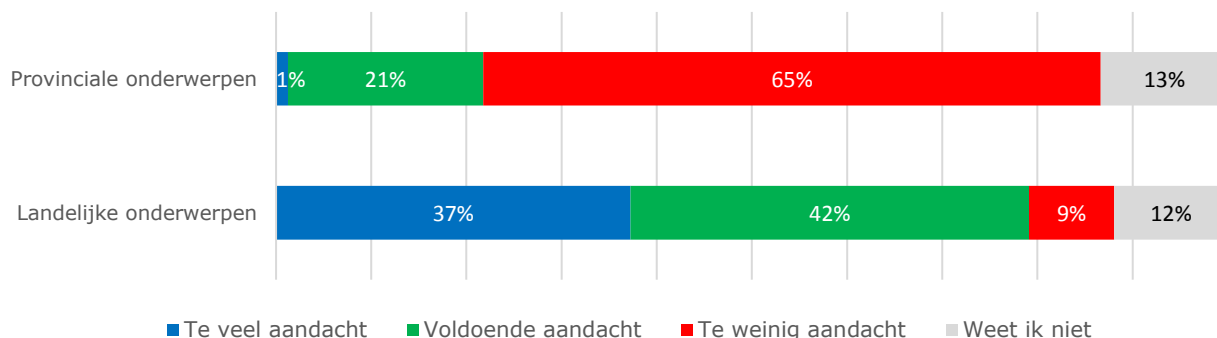
	TOTAAL
Rob Jetten	17%
Thierry Baudet	16%
Lilian Marijnissen	14%
Klaas Dijkhoff	12%
Jesse Klaver	8%
Geert Wilders	7%
Sybrand Buma	5%
Lodewijk Asscher	5%
Niemand	25%
Weet ik niet	10%

3.5 Kijkers: provinciale onderwerpen te weinig aan bod

Kijkers van het debat vonden dat provinciale onderwerpen te weinig aan bod kwamen (66%) en dat landelijke onderwerpen te veel aandacht (37%) of voldoende aandacht (42%) kregen.

Figuur 3.1

Vindt u dat er tijdens het debat voldoende aandacht was voor... (basis: mensen die het debat (deels) hebben gezien, n=566)

Het debat leidde er niet toe dat veel kiezers hun partijvoorkeur veranderde: 7 procent van de kijkers geeft aan nu te twijfelen waarop ze gaan stemmen en 2 procent van de kijkers zegt dat ze door het debat nu een andere partijvoorkeur hebben. Kiezers van de PVV (27%), Forum voor Democratie (27%) en de VVD (23%) zeggen vaker dan kiezers van andere partijen dat dit debat hun partijvoorkeur heeft bevestigd.

Tabel 3.5

Heeft het debat invloed gehad op uw stemvoorkeur voor de Provinciale Statenverkiezingen van 20 maart? (basis: mensen die het debat (deels) hebben gezien of reacties/commentaren op het debat hebben gelezen, n=1.188)

	TOTAAL
Het debat heeft mijn voorkeur niet beïnvloed	62%
Het debat heeft mijn eerste voorkeur voor een partij bevestigd	14%
Ik ben door het debat aan het twijfelen geraakt over waarop ik ga stemmen	7%
Door het debat gaat mijn voorkeur nu uit naar een andere partij	2%
Ik ga niet stemmen	4%
Weet ik niet	11%
TOTAAL	100%

4. Bekendheid en populariteit ministers en politici

4.1 Bekendheid politici

Geert Wilders, Jesse Klaver en Lodewijk Asscher zijn de bekendste fractievoorzitters in de Tweede Kamer. Zij zijn bij meer dan 90 procent van de kiezers bekend. De verschillen met 2018 zijn voor hen qua bekendheid klein. Klaas Dijkhoff en Tunahan Kuzu zijn ten opzichte van 2018 bekender geworden en relatieve nieuwkomer Rob Jetten is met 71 procent al behoorlijk bekend bij de kiezers (tabel 4.1).

Tabel 4.1

Welke van onderstaande politici kent u?⁹

	2016	2017	2018	2019
Geert Wilders	96%	98%	96%	94%
Jesse Klaver	77%	95%	92%	92%
Lodewijk Asscher	90%	95%	92%	90%
Sybrand Buma	85%	92%	88%	87%
Lilian Marijnissen	-	-	81%	83%
Marianne Thieme	81%	88%	83%	82%
Henk Krol	85%	90%	84%	81%
Klaas Dijkhoff	-	-	75%	81%
Rob Jetten	-	-	-	71%
Kees van der Staaij	60%	68%	64%	68%
Gert-Jan Segers	26%	68%	63%	63%
Tunahan Kuzu	29%	49%	53%	62%
Geen van deze	1%	1%	2%	2%

⁹ Bij eerdere metingen was de vraag: Welke van onderstaande politici kent u, al was het alleen maar van naam?

4.2 Klaas Dijkhoff meest gewaardeerde fractievoorzitter

Klaas Dijkhoff is niet de bekendste fractievoorzitter, maar wel de hoogst gewaardeerde. Hij krijgt een 6,2 van de kiezers die zeggen hem te kennen. Van de VVD-kiezers krijgt Dijkhoff een 8,1.

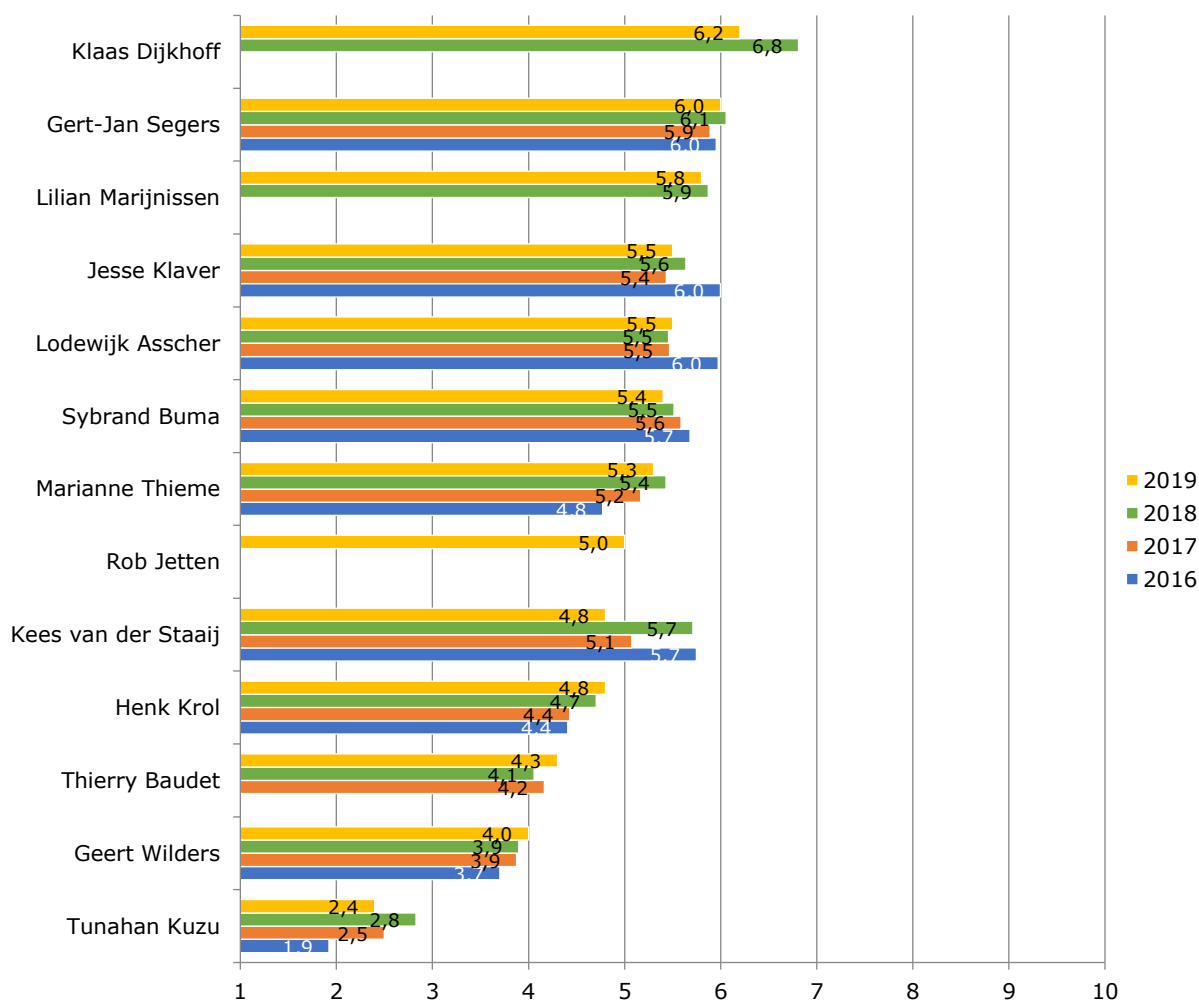
Vlak na Dijkhoff volgt Gert-Jan Segers met een 6,0, die van CU-kiezers een 7,8 krijgt. Lilian Marijnissen krijgt een 5,8, van SP-kiezers een 8,1. Jesse Klaver krijgt een 5,5, van GL-kiezers een 8,1.

Lodewijk Asscher blijft met een 5,5 stabiel ten opzichte van voorgaande jaren. Van PvdA-kiezers krijgt Asscher een 7,8. Sybrand Buma krijgt een 5,4 en daalt drie jaar op rij. Van CDA-kiezers krijgt hij een 7,6. Marianne Thieme scoorde tot dit jaar elk jaar beter, maar nu moet ze ten opzichte van 2018 iets inleveren: ze krijgt een 5,3 van kiezers en van PvdD-kiezers een 8,1. Rob Jetten krijgt een score van 5,0. Alexander Pechtold kreeg, ter vergelijking, in 2018 een 5,1. Van D66-kiezers krijgt Jetten een 7,3. Kees van der Staaij krijgt een flink lagere score dan vorig jaar: 4,8 in plaats van 5,7, van SGP-kiezers krijgt hij een 9,3. Dit komt mogelijk door het tekenen van de Nashville-verklaring. Henk Krol stijgt ten opzichte van 2018 naar een 4,8. 50Plus-kiezers geven hem een 7,2. Ook Thierry Baudet stijgt licht in vergelijking met 2018: van een 4,1 naar een 4,3. FvD-kiezers geven Baudet een 8,4. Geert Wilders stijgt van 3,9 naar 4,0 en krijgt van PVV-kiezers een 8,5. Net als voorgaande jaren krijgt Tunahan Kuzu de laagste score en daalt ten opzichte van vorig jaar: een 2,4. DENK-kiezers geven Kuzu een 8,8.

Figuur 4.1

Kunt u aangeven – met een cijfer van 1 tot 10 – hoe u deze politicus waardeert?

(indien bekend met politicus, 2016-2019)

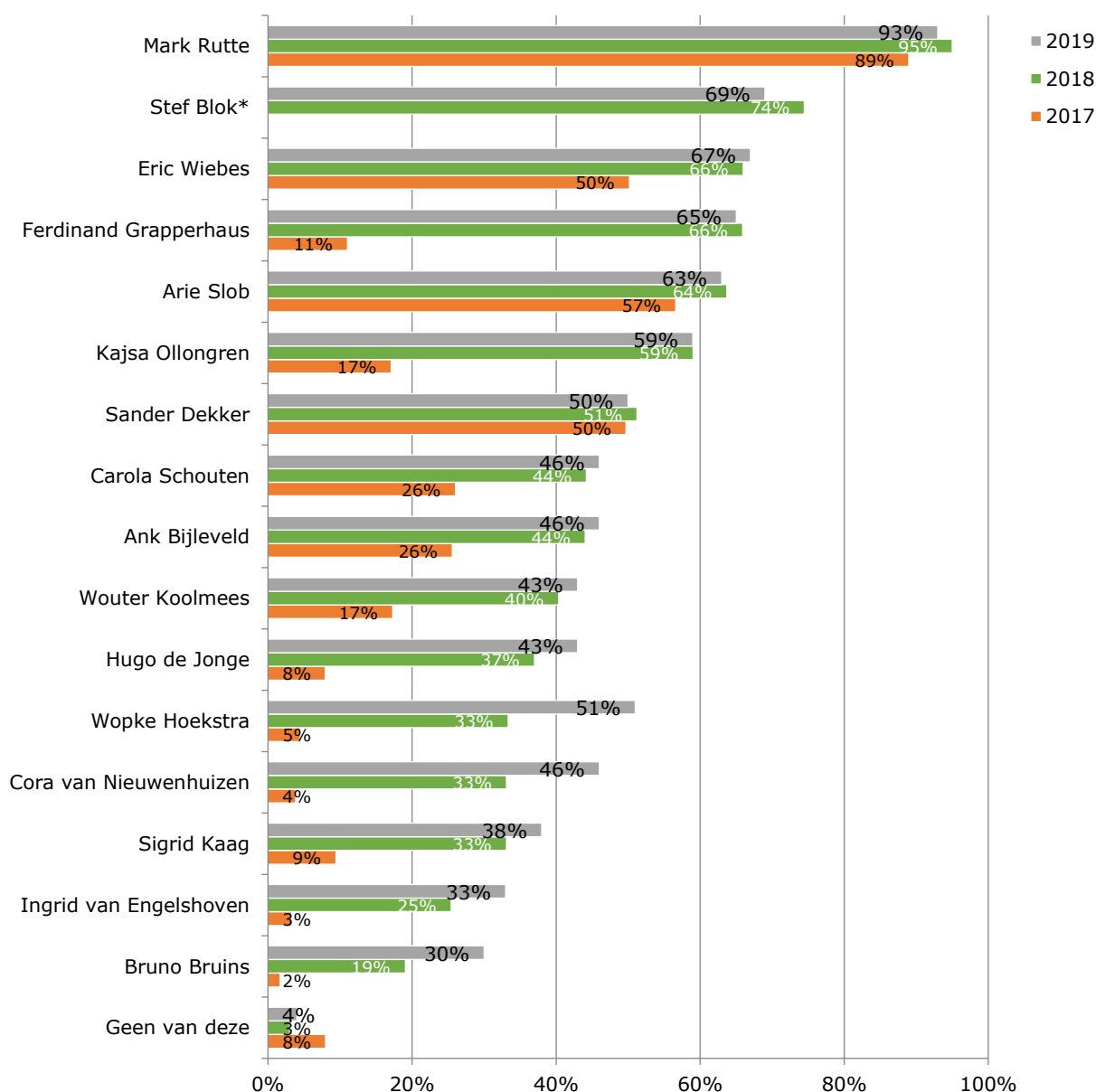

4.3 Bekendheid ministers

Van alle ministers is premier Mark Rutte het bekendste met 93 procent. Blok is met 69 procent nog steeds de op een na bekendste minister, maar hij is minder bekend bij kiezers dan in 2018. Na Stef Blok volgen Eric Wiebes, Ferdinand Grapperhaus en Arie Slob, elk bij circa twee derde bekend. Wopke Hoekstra en Cora van Nieuwenhuizen hebben opvallend aan bekendheid gewonnen: Hoekstra was in 2018 bij 33 procent van de kiezers bekend en is dat nu bij 51 procent. Van Nieuwenhuizen was in 2018 ook bij 33 procent van de kiezers bekend en is dat nu bij 46 procent. Een mogelijke verklaring van hun toename in bekendheid is voor Wopke Hoekstra de KLM-deal en voor Cora van Nieuwenhuizen de aandacht voor uitbreiding van Schiphol en vliegveld Lelystad. Bruno Bruins is als minister van medische zorg net als in 2018 het minst bekend.

Figuur 4.2

Welke van onderstaande ministers kent u?

* Stef Blok is sinds 7 maart 2018 minister van Buitenlandse Zaken.

4.4 Wopke Hoekstra best gewaardeerde minister

Wopke Hoekstra, minister van Financiën voor het CDA, krijgt een 6,8 van de kiezers en is daarmee de best gewaardeerde minister. Hij is ook een van de weinige ministers die in 2019 beter gewaardeerd worden dan in 2018.

Carola Schouten (ChristenUnie, Landbouw, een 6,5), Hugo de Jonge (CDA, Gezondheidszorg, een 6,5) en Sigrid Kaag (D66, Buitenlandse Handel, een 6,3) volgen op enige afstand.

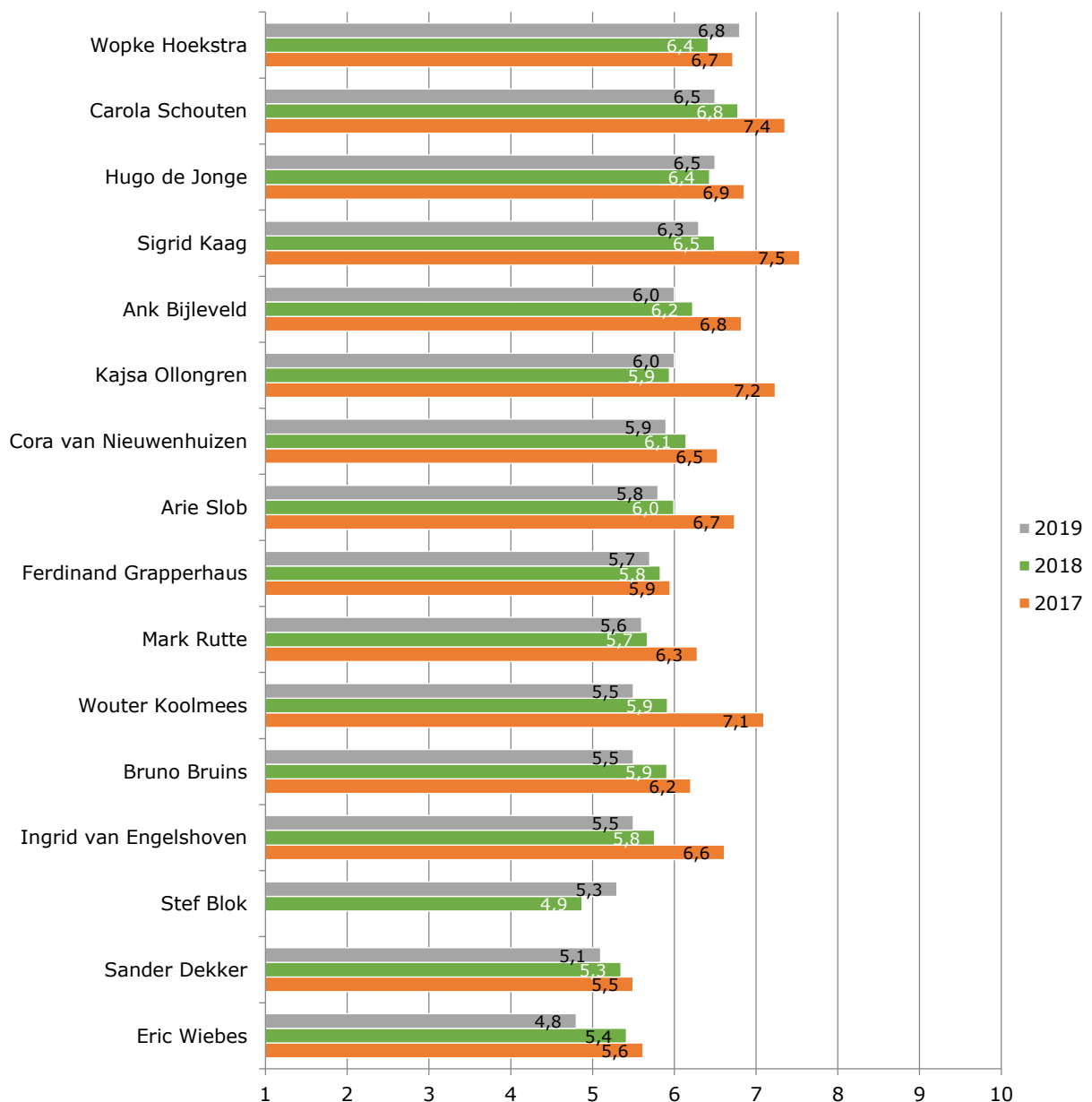
De eerste minister van VVD-huize vinden we op de zevende plaats: Cora van Nieuwenhuizen (Infrastructuur en Waterstraat), met een 5,9.

Premier Mark Rutte scoort met een 5,6 ongeveer gelijk als vorig jaar (5,7).

De laagste waardering krijgt minister Wiebes van Economische Zaken (VVD) met een 4,8. Een flinke daling ten opzichte van 2018, toen hij nog een 5,4 kreeg.

Figuur 4.3

Kunt u aangeven – met een cijfer van 1 tot 10 – hoe u deze minister waardeert? (indien bekend met minister)

5. Tevredenheid over kabinet-Rutte III

5.1 Tevredenheid over Rutte III neemt iets toe

De tevredenheid over het kabinet-Rutte III is voor het eerst sinds maart 2018 gestegen. Waar in februari 33 procent van de kiezers tevreden was over het kabinet, is dat deel nu gestegen naar 38 procent. Het aandeel kiezers dat ontevreden is, is gedaald van 63 procent in februari naar 58 procent nu (figuur 5.1).

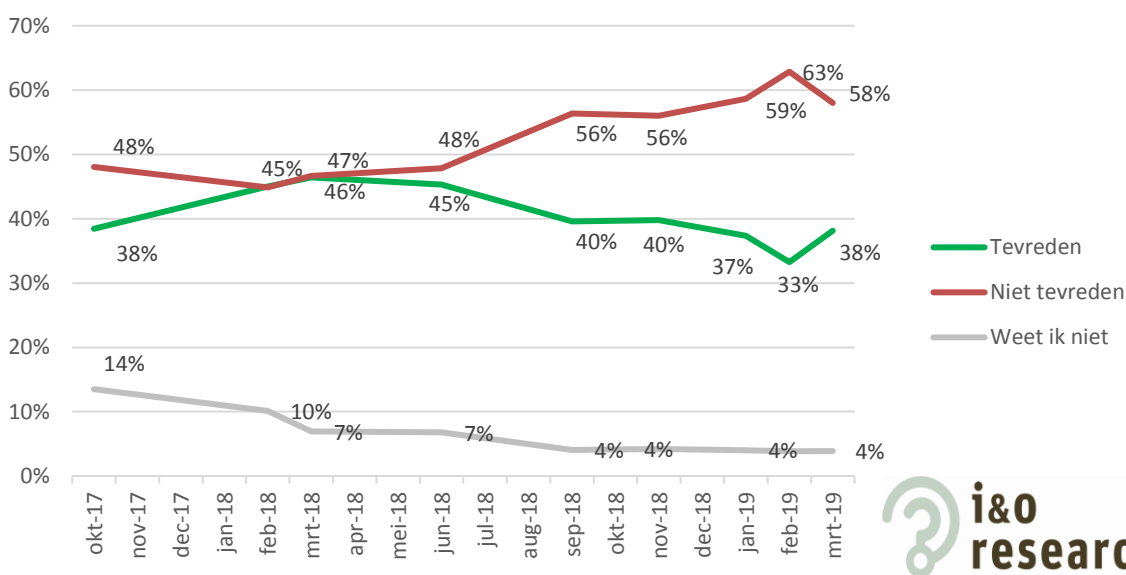
Huidige stemvoorkeur

Het meest ontevreden zijn kiezers van Forum voor Democratie (94% ontevreden), PVV (93%) en 50 Plus (88%). Aanhangers van SP (86%), GroenLinks (77%), Partij voor de Dieren (74%) en PvdA (67%) zijn in ruime meerderheid ontevreden over dit kabinet.

Van de huidige (virtuele) kiezers van de coalitiepartijen zijn de VVD-stemmers het meest tevreden (92%), gevolgd door kiezers van D66 (68%), CDA (68%) en ChristenUnie (56%). Sinds februari is de tevredenheid over het kabinet-Rutte III met name gestegen onder kiezers van VVD (van 85% naar 93%), kiezers van CDA (van 57% naar 68%) en kiezers van de ChristenUnie (van 65% naar 52%).

Figuur 5.1

'Hoe tevreden of ontevreden bent u in het algemeen met het huidige kabinet-Rutte III, van VVD, CDA, D66 en ChristenUnie?' (n=2.084)

Bron: I&O Research, oktober 2017 – maart 2019

5.2 Redenen voor ontevredenheid

Waarom zijn kiezers ontevreden over het kabinet-Rutte? Zij konden hun ontevredenheid in eigen woorden toelichten.

Kiezers maken zich vaak zorgen om hoe het kabinet met de publieke sector omspringt. Het kabinet wordt ook verweten dat de lasten (bijvoorbeeld van het klimaatbeleid) te veel bij de gewone burger worden gelegd, in plaats van bij het bedrijfsleven of de 'vervuiler'. Veel onvrede komt ook voort uit een algeheel wantrouwen, waarbij niet alleen het kabinet het moet ontgelden, maar politici in het algemeen.

Enkele citaten:

"De gepensioneerden komen er zeer, zeer bekaaid af. Iedereen gaat er zagezegd op vooruit, wij gaan plus minus 1,5 % erop achteruit dit jaar."

"Er wordt steeds van alles beloofd maar niets geregeld. Niets dan loze beloften."

"Te weinig interesse in pensioenen, in redelijk betaalbare woningen, in duurzaamheid. Ook het steeds vertragende beleid betreffende de vergoeding van de aardbevingsschade in Groningen vind ik ver beneden peil."

"De inkomenskloof groeit en alles draait om geld en efficiency."

"De lagere inkomens worden vergeten. De agrarische wereld wordt veel te veel de hand boven het hoofd gehouden. Wie vervuult moet ervoor betalen. Er wordt te veel naar VVD-standpunt geregeerd."

"De zorg en het onderwijs zijn kapot bezuinigd, er wordt te weinig gedaan aan milieu en het klimaat. Er is veelal korte termijn denken en het bedrijfsleven wordt teveel gespaard."

"Dit kabinet danst volledig naar de pijpen van de VVD, een partij die gevormd wordt door een rijke elite die niets op heeft met de gewone burger en niets op heeft met een zorgmaatschappij."

"Het kabinet doet te weinig. ik heb een grote afkeer van marktwerking, er is te weinig sociaal beleid. Het gaat alleen over geld."

"Het kabinet heeft geen moreel kompas, kijkt alleen naar geld. Het pakt sociale zaken slecht aan en heeft op geen enkele manier zorg voor de leefwereld van onze kinderen en aankomende generaties."

"Dit kabinet laat de oren hangen naar de grote bedrijven en laat de burgers voor de moeilijke zaken opdraaien, bijvoorbeeld inzake de energietransitie."

"Geen lange termijn visie van deze regering, zodat je als burger ook moeilijk lange termijn beslissingen kan nemen."

"Vooral wat betreft klimaat en milieu moeten er grotere stappen gemaakt worden. We zouden een voorbeeld kunnen zijn voor de rest van de wereld in plaats van achterlopen. Er is ondertussen haast bij want we kunnen nu nog een boel redden, maar dan moeten we het wel doen!"

6. Onderzoeksverantwoording

I&O Research voerde een landelijk representatief onderzoek uit onder 2.084 Nederlanders van 18 jaar en ouder. Het onderzoek liep van vrijdag 8 tot en met dinsdagochtend 12 maart 2019.

De resultaten zijn gewogen op geslacht, leeftijd, opleiding, regio en stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen in 2017. Het grootste deel van de deelnemers is afkomstig uit het I&O Research Panel (n=1.909). Daarnaast zijn 175 deelnemers via PanelClix benaderd om deel te nemen aan dit onderzoek.

Weging en marges

De onderzoeksresultaten zijn gewogen op geslacht, leeftijd, regio, opleidingsniveau en stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen in maart 2017. De weging is uitgevoerd conform de richtlijnen van de Gouden Standaard. Hiermee is de steekproef representatief voor de kiesgerechtigde Nederlandse inwoners (18+), voor wat betreft deze achtergrondkenmerken.

Bij onderzoek is er sprake van een betrouwbaarheidsinterval en onnauwkeurigheidsmarges. In dit onderzoek gaan we uit van een betrouwbaarheid van 95 procent. Bij de belangrijkste uitkomsten is er sprake van een marge van plus of min 1 à 2 procent. Bij de score voor de VVD (15,8 procent bij de Tweede Kamerverkiezingen, met n=1.530) is er bijvoorbeeld sprake van een marge van plus of min 1,8 procent. Met 95 procent betrouwbaarheid kunnen we stellen dat de VVD scoort tussen de 14,0 en 17,6 procent. In zetels vertaald betekent dat – in het geval van de VVD – een verschuiving van drie of meer zetels significant is. Bij de kleinere partijen is de onzekerheidsmarge kleiner (1 à 2 zetels).

I&O Research Panel

Het I&O Research Panel is geworven op basis van aselechte personen- en huishoudensteekproeven op traditionele manier (geen zelfaanmelding). De respondenten hebben geen financiële vergoeding gehad voor hun aanmelding voor het panel. Ook voor deelname aan dit onderzoek kregen respondenten uit het I&O Research Panel geen vergoeding.

I&O Research

I&O Research is een maatschappelijk betrokken bureau voor beleids- en marktonderzoek. Het is onze missie bij te dragen aan beter onderbouwde keuzes van onze klanten, op basis van onderzoek en advies. Wij werken voor overheids- en non-profitorganisaties. I&O Research is de laatste jaren gegroeid tot het zevende marktonderzoeksbureau van Nederland. In de sector 'overheid & onderwijs' is I&O Research de nummer 1 (volgens de MarktOnderzoeksAssociatie, MOA, 2018). I&O Research heeft vestigingen in Amsterdam en Enschede.

I&O Research is lid van de MarktOnderzoeksAssociatie (MOA), maakt deel uit van de Research Keurmerk Groep en onderschrijft de internationale ICC/ESOMAR-gedragscode voor markt- en sociaalwetenschappelijk onderzoek. I&O Research is ISO 9001-, ISO 20252- en ISO 27001-gecertificeerd. Het online onderzoekspanel (I&O Research Panel) is ISO 26362-gecertificeerd. Dit is de norm voor online en offline access panels.

